

महाराष्ट्र शासन

नियोजन विभाग

शासन निर्णय क्रमांक: असांसं-१३२१/८७५/प्र.क्र.३/का-१४१७

मंत्रालय, मुंबई - ३२

दिनांक : २५ फेब्रुवारी, २०२१

प्रस्तावना:

केंद्र शासनाच्या १३ वा वित्त आयोगाने (१३th Finance Commission) केलेल्या शिफारशीनुसार राज्यस्तरावर व जिल्हास्तरावर सांख्यिकी पद्धतीत सुधारणेच्या अनुषंगाने पाच महत्वाचे टप्पे (Important Milestones) पार पाडण्यासाठी आर्थिक वर्ष सन २०११-१२ व २०१४-१५ मध्ये प्रत्येकी रु. ७.०० कोटी याप्रमाणे एकूण रु. १४.०० कोटी इतका निधी उपलब्ध करून देण्यात आला. "राष्ट्रीय व्यवसाय नोंदवही" (National Business Register) तयार करणे हा महत्वाचा टप्पा (Important Milestones) विहित करण्यात आलेला आहे. "राष्ट्रीय व्यवसाय नोंदवही" (National Business Register) तयार करण्याबाबत कृती कार्यवाहीमध्ये (i) पहिल्या टप्प्यात केंद्रीय सांख्यिकी कार्यालय (NSO) कडून निश्चित केलेल्या ७ अधिनियमांखाली नोंदणी केलेल्या आस्थापनांची एकत्रित संगणकीय यादी तयार करणे व (ii) दुस-या टप्प्यात या संगणकीय यादीमधील सर्व आस्थापनांची क्षेत्र पडताळणी करून त्या आधारे "राष्ट्रीय व्यवसाय नोंदवही" (National Business Register) तयार करणे समाविष्ट करण्यात आले होते.

२. अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय स्तरावरून पहिल्या टप्प्यानुसार केंद्र व राज्य शासनाच्या ७ अधिनियमांपैकी दुकाने व व्यापारी आस्थापना अधिनियम १९६० वगळता उर्वरित ६ अधिनियमांखाली (i) कंपनी कायदा १९५६ (ii) कारखाना अधिनियम १९४८ (iii) संस्था नोंदणी कायदा १९५० (iv) सहकारी संस्था अधिनियम-१८६०, (v) खादी व ग्रामोद्योग अधिनियम-१९६० आणि (vi) उद्योग संचालनालय सुक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योग अधिनियम-२००६ अखेर नोंदणी केलेल्या सर्व आस्थापनांची "संगणकीकृत यादी" (Computerised List) संबंधित "नोंदणी प्राधिकारी" (Registration Authority) कडून प्राप्त करून घेण्यात आली. दुकाने व व्यापारी आस्थापना अधिनियम-१९६० अंतर्गत "बृहन्मुंबई महानगरपालिका" (MCGM) क्षेत्रातील नोंदणीकृत आस्थापनांची "संगणकीकृत यादी" (Computerised List) प्राप्त करून घेण्यात आली. तथापि, राज्यातील इतर ३४ जिल्ह्यांमधील आस्थापनांची संगणकीकृत यादी / माहिती उपलब्ध नसल्याने कामगार आयुक्तालयाच्या "जिल्हा कार्यालयांतील नोंदवह्या (सी-रजिस्टर)" मधील नोंदणीकृत आस्थापनांची माहिती (सुमारे २९ लाख) विहित नमुन्यात (Presented Format) मध्ये प्रत्यक्षात Manually भरून घेण्यात आली. केंद्र व राज्य अधिनियमांखालील नोंदणी प्राधिकरणाकडील दिनांक ३१ मार्च, २०१५ अखेर नोंदणी करण्यात आलेल्या एकूण ४७ लाख आस्थापनांची एकत्रित जिल्हानिहाय "संगणकीकृत यादी" (Computerised List) तयार करण्याचे काम या पहिल्या टप्प्यात पूर्ण करण्यात आले.

३. अर्थ व सांख्यिकी संचालनालयामार्फत दुसऱ्या टप्प्यात संगणकीकृत यादीतील सुमारे ४७ लाख नोंदणीकृत आस्थापनांची क्षेत्र पडताळणी (Physical Data Verification) जिल्हा सांख्यिकी कार्यालयाकडील (District Statistical Office) कर्मचाऱ्यांकडून नियमित कामे व अतिरिक्त सोपविण्यात आलेली कामे सांभाळून करून घेण्यासाठी कार्यवाही सुरू करण्यात आली परंतु अपुरे मनुष्यबळामुळे "राष्ट्रीय व्यवसाय नोंदवही" (National Business Register) च्या दुसऱ्या टप्प्याचे काम वेळेवर पूर्ण करणे शक्य झाले नाही. त्यामुळे क्षेत्रपडताळणी (Physical Data Verification) बाह्यस्थ संस्थामार्फत करून घेण्यासाठी निधीची मर्यादा विचारात घेता १८ जिल्ह्यांपैकी प्राधान्याने ११ जिल्ह्यांचे काम निवडण्यात आलेल्या २ बाह्यस्थ संस्थांमार्फत करून घेण्यासाठी मान्यता देण्यात आली. तथापि टप्पा-१ मधील तयार केलेल्या यादीमध्ये संबंधित "नोंदणी प्राधिकारी" (Registration Authority) कार्यालयांनी अपुरा पत्ता नोंदविणे, निश्चित केलेल्या बाह्यस्थ संस्था यांना पुरेशा प्रमाणात प्रशिक्षित मनुष्यबळ न मिळणे, एवढ्या मोठ्या प्रमाणावर क्षेत्रीय काम करण्यामध्ये स्थानिक पातळीवर उद्भवलेल्या अडचणी इ. बाबींमुळे धुळे व अहमदनगर हे २ जिल्हे वगळता उर्वरित ९ जिल्ह्यांचे काम पूर्ण होऊ शकले नाही.

५. अर्थ व सांख्यिकी संचालनालयाचे कर्मचारी व तदनंतर बाह्यस्थ संस्था (Third Party) या दोन्ही यंत्रणामार्फत क्षेत्र पडताळणीचे काम पूर्ण करून घेण्याचे सर्वतोपरी प्रयत्न अर्थ व सांख्यिकी संचालनालयाकडून करण्यात आले. परंतु टप्पा २ चे काम पूर्ण होऊ न शकल्याने या कामासाठी रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग, जळगांव, सांगली, सोलापूर, कोल्हापूर, औरंगाबाद, परभणी, नांदेड, लातूर, बुलढाणा, अकोला, अमरावती, भंडारा, गोंदिया, गडचिरोली जिल्हा सांख्यिकी कार्यालय (District Statistical Office) यांना दिलेल्या निधीपैकी रु. २२८.०६ लाख इतका अखर्चित निधी (Unused Funds) एकत्रित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :

"राष्ट्रीय व्यवसाय नोंदवही" (National Business Register) राज्यस्तरावर तयार करण्यासाठी नोंदणीकृत आस्थापनांची अर्थ व सांख्यिकी संचालनालयाकडे दिनांक ३१ मार्च, २०१५ पर्यंतची उपलब्ध असणारी माहिती व संबंधित नोंदणी प्राधिकारी कार्यालयाकडे दिनांक ३१ मार्च, २०१५ नंतर नोंदणी झालेल्या आस्थापनांची सर्व माहिती, अर्थ व सांख्यिकी संचालनालयस्तरावर माहिती तंत्रज्ञान आधारित सेवांचा (ITES) वापर करून "राष्ट्रीय व्यवसाय नोंदवही" (National Business Register) तयार करणे व त्यानंतर अद्ययावतीकरण करण्यास या शासन निर्णयाद्वारे मान्यता देण्यात येत आहे.

२. "राष्ट्रीय व्यवसाय नोंदवही" (National Business Register) राज्यस्तरावर तयार करण्याचे काम अर्थ व सांख्यिकी संचालनालयाच्या मुख्य कार्यालयामार्फत करून घेण्यास या शासन निर्णयाद्वारे मान्यता देण्यात येत आहे. तसेच यापूर्वी क्षेत्रीय पडताळणीसाठी १३ व्या वित्त आयोगांतर्गत (१३th Finance Commission) प्राप्त निधी "राष्ट्रीय

व्यवसाय नोंदवही" (National Business Register) राज्यस्तरावर तयार करण्यासाठी खालील तक्त्यात दर्शविल्याप्रमाणे १६ जिल्हा सांख्यिकी कार्यालयांना उपलब्ध करून देण्यात आलेला रु. २२८.०६ लाख इतका अखर्चित निधी (Unused Funds) अर्थ व सांख्यिकी संचालनालयाच्या भारतीय स्टेट बँकेच्या (State Bank of India) शासकीय बँक खात्यात एकत्रित करून घेण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

अ.क्र.	जिल्हा सांख्यिकी कार्यालय	रक्कम रुपये
१	रत्नागिरी	४,२६,०००
२	सोलापूर	३९,६६,०००
३	कोल्हापूर	२७,३६,०००
४	औरंगाबाद	३३,७६,०००
५	नांदेड	१३,८६,०००
६	अकोला	१२,०६,०००
७	अमरावती	१४,०६,०००
८	भंडारा	५,०६,०००
९	गोंदिया	३,२६,०००
१०	सिंधुदूर्ग	२,४६,०००
११	जळगाव	१७,१६,०००
१२	सांगली	१८,२६,०००
१३	परभणी	८,१६,०००
१४	लातूर	१८,७६,०००
१५	बुलढाणा	७,३६,०००
१६	गडचिरोली	२,५६,०००
	एकूण	२,२८,०६,०००/-

३. "राष्ट्रीय व्यवसाय नोंदवही" (National Business Register) राज्यस्तरावर तयार करणे प्रयोजनार्थ होणा-या खर्चासाठी "संचालक, अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय" हे "नियंत्रक अधिकारी" असतील व "लेखा अधिकारी, अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय" हे "आहरण व संवितरण अधिकारी" असतील. आर्थिक वर्षात होणाऱ्या खर्चाचा ताळमेळ ठेवण्याची तसेच खर्चाची "उपयोगिता प्रमाणपत्र" वेळोवेळी शासनाला सादर करण्याची व प्रधान महालेखापाल (लेखापरीक्षा) मुंबई यांचेकडून आर्थिक वर्षात झालेल्या खर्चाचे लेखा परीक्षण पूर्ण करून घेण्याची जबाबदारी "नियंत्रक अधिकारी" म्हणून "संचालक, अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय" यांची राहिल.

४. महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर हा शासन निर्णय उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२१०२२५१७४१०१२९१६ असा आहे. हा शासन निर्णय डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(प्रज्ञा महाले)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत :

१. प्रधान महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र-१, मुंबई
२. प्रधान महालेखापाल (लेखा परीक्षा), महाराष्ट्र-१, मुंबई
३. अधिदान व लेखा अधिकारी, बांद्रा - कुर्ला कॉम्प्लेक्स, मुंबई
४. निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी, मुंबई
५. संचालक, अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय, वांद्रे (पूर्व), मुंबई
६. सह संचालक, अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय, प्रादेशिक कार्यालये, (सर्व)
७. उप आयुक्त (नियोजन), विभागीय आयुक्त कार्यालये, (सर्व)
८. उप सचिव, वित्त आयोग कक्ष, वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई
९. जिल्हा सांख्यिकी कार्यालये (संबंधित) (अर्थ व सांख्यिकी संचालनालयामार्फत)
१०. नियोजन विभाग (का-१४११ / का-१४२४), मंत्रालय, मुंबई
११. निवड नस्ती (का-१४१७), नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.